

A kurrens magyar nemzeti bibliográfia ötven éve

Bényei Miklós

„A magyar tudományos világnak, könyvtára-
inknak s nem utolsósorban a könyvszakmának –
kiadóknak és kereskedőknek – egyik régi kíván-
sága válik valóra” – ezekkel a találó szavakkal in-
dította útjára 1946 tavaszán az Országos Szé-
chényi Könyvtár a kurrens *Magyar Nemzeti Bibli-
ográfia* első számát.¹ Pár hónappal később nap-
világot látott a *Magyar Folyóiratok Repertórium*a
is. Azóta eltelt ötven esztendő: a magyar történe-
lem rendkívül mozgalmas időszaka, miközben
két nagy politikai-gazdasági-társadalmi fordulat
(divatos kifejezéssel: rendszerváltás) is végbe-
ment. A nemzeti bibliográfia azonban a változó
körülmények közepette mindig talpon tudott ma-
radni. S most a kerek évforduló alkalmat szolgál-
tat arra, hogy röviden, egy folyóiratcikk szűkre
szabott keretei között szükségszerűen vázlato-
san áttekintsük e bibliográfiai vállalkozás esemé-
nyekben és elvi-módszertani tanulságokban gaz-
dag fejlődéstörténetét. Egyébként a téma rég
megérett már a monografikus feldolgozásra is, és
talán e közlemény is biztatást adhat a fiatal kutá-
tóknak, szakdolgozó hallgatóknak a részletelig
hatoló vizsgálódásra, egyebek között a levél- és
irattári források tanulmányozására.

Ma már meghökkentően rövidnek tűnik a má-
sodik világháború befejezése, a főváros sok-sok
pusztulással járó ostroma és a kurrens magyar
nemzeti könyvészet újjászületése közötti idő. A
gyorsaság több tényező együtthatásának kö-
szönhető. A gondolat már régóta érlelődött és a
múlt század hetvenes éveig visszanyúló előzmé-
nyek után a harmincas évek közepétől az OSZK
betűrendes éves könyvészetei, majd a pécsi Ma-
gyar Szociográfiai Intézet gondozásában kiadott,
címében és szerkezetében azonos bibliográfia
bizonyították a megvalósítás lehetőségét is.²
Közrejátszott a fiatalon elhunyt új főigazgató,
Györke József (1906-1946) lendületes igyekeze-
te és a szerkesztő, a korábbi munkálatokban is
részét vett *Goriupp Alisz* (1894-1979) tapasztala-
ta,³ ám valószínűleg a könyvtár egész kollektívá-
ja köteletségének érezte ennek a feladatnak a
vállalását. A világégést követően fontos motívum
lehetett a magyarság szellemi jelenlétének de-
monstrálása, a híradás szándéka. Elejnte az
éves könyvészetek folytatását tervezték,⁴ de vé-
gül a havi, vagyis az igazi kurrens megjelenés
mellett döntöttek. Szerencsés volt a címválasz-
tás: miként a későbbi évtizedek igazolták, lehető-
vé tette, hogy ezen a címen a vállalkozás számos
irányban bővüljön, hogy rendszer épüljön rá,

hogy elvileg a hazai dokumentumtermés egészét és a külföldi hungarikumok mindegyikét felölelje.

A Magyar Nemzeti Bibliográfia első füzeté az 1946. január-február-március hónapokban Magyarországon kinyomtatott, kötelezpéldányként beszolgáltatott könyvek, zeneművek (kották) és térképek (mintegy 620 mű, köztük sok füzetes kiadvány) adatait közölte, a téma szerinti visszakeresésre is alkalmas, az ETO alapján kialakított kb. 50 szakcsoportban. A tételeket nem számozták, de minden füzethez összevont betűrendes szerzői és névmutató járult, amelyet évente kumuláltak. A nyomás egyoldalas, azaz a könyvtárak felvágás után a leírásokból kartotékkatalógust készíthettek.

Az úttörő jellegű, a szakemberek gyors tájékozódását szolgáló cikkbibliográfia kezdeményezője, majd 1948-tól felelős, 1960-tól főszerkesztője az OSZK Hírlaptárának vezetője, *Dezsényi Béla* (1907-1972), összeállítója *Szekeres Margit* (1911-1961) volt.⁵ A Magyar Folyóiratok Repertóriumának anyaggyűjtése a könyvészetével egy időben kezdődött és negyedéves füzetei annak mellékleteként jelentek meg, ugyanabban a decimális rendszerben és szintén felvágható nyomással. Az első, még összevont szám az 1946. januártól júniusig terjedő fél év hazai folyóiratainak válogatott cikkanyagát tartalmazta (32 lapból kb. 560 tételt), a feldolgozott lapok listájával. Füzetenként és évente is készült betűrendes mutató. Dezsényi Béla bevezetője egyértelműen utalt a bővítés szükségességére, egyrészt a feltárandó lapok, másrészt a cikkek körét illetően. „A hír- és ismertetési rovatok tartalmát, valamint a tiszta szépirodalmat egyelőre kihagytuk” – írta egyebek között.⁶ Nemigen sejtette, hogy ezek a hiányok ötven év alatt sem igazán szűnnek meg...

Az MNB és az MFR közzététele az adott időpontban a nemzeti könyvtár akkori vezetőinek és munkatársainak felelősségérzetét tanúsító, történetileg is magasra értékelhető szakmai teljesítmény. Fordulatot hozott a hazai bibliográfiai tevékenység fejlődésében: előtérbe állította az új dokumentumokról való folyamatos, gyors és tartalmi tájékoztatást.⁷ A két bibliográfia ezután folyamatosan megjelent, csak ritkán kényszerültek számösszevonásokra. Két év múlva (1948 májusával bezárólag) megszűnt az egyoldalas nyomás. Fokozatosan – a könyv-, illetve folyóirattermés függvényében – emelkedett a leírt könyvek, illetve a feldolgozott lapok, cikkek száma. Az

MNB 1947. évi 10. (novemberi) füzetén szerepelt először *Goriupp Alisz* felelős szerkesztő neve; 1955-től *Veredy Gyula* látta el ezt a feladatot. Az MFR 1950 januárjától gyakrabban, havonta jelent meg. Az MNB az 1953. évi 3. számtól áttért a tételszámozásra, de a mutató csak 1955-től utalt ezekre; 1955-től feltüntette a rejtett bibliográfiákat is. Az éves index 1958-tól kiegészült a sorozatok mutatójával.

A kurrens nemzeti bibliográfia kezdeti évtizedét, első tizenkét-tizenhárom esztendejét szokás a stagnálás szakaszának minősíteni. Tagadhatatlan: ez idő tájt valóban kevés érdemi változás történt, túlságosan nagy volt a füzetek késése, nem bővült a feldolgozott dokumentumok köre és nem törekedtek a külföldi hungarikumok bevonására sem.⁸ Közel fél évszázad távlatából azonban árnyaltabb, méltányosabb lehet ennek az időszaknak a megítélése. A korabeli történelmi körülmények, az ún. ötvenes évek művelődéspolitikai irányvonalának, az OSZK akkori nehéz helyzetének⁹ ismeretében már önmagában az a tény is elismerésre méltó, hogy az MNB és melléklete, az MFR rendszeresen megjelenhetett és sikerült az összeállításuk bázisát képező kötelezpéldány-szolgáltatást biztosítani. Jellemző a kor szemléletére, hogy az első országos könyvtáros-konferencia határozatában szó sincs a magyar nemzeti bibliográfiáról és az ugyancsak 1952-ben keletkezett, a könyvtárügy fejlesztéséről szóló minisztertanácsi határozat az OSZK teendői között nem említi a nemzeti bibliográfia kiadását.¹⁰ Csak a könyvtári törvény előkészítésének periódusában kezdett tudatosulni könyvtárpolitikai szinten is, hogy a nemzeti könyvtár országos feladata a nemzeti bibliográfia és a folyóirat-repertórium szerkesztése.¹¹

Amikor az ötvenes évek végén a művelődés- és könyvtárpolitikai nyitás lehetővé tette a kissé szabadabb mozgást és valamelyest az OSZK helyzete is stabilizálódott, az 1958-ban kinevezett új főigazgató-helyettes, *Sebestyén Géza* (1912-1976) irányításával szinte azonnal megindultak a kurrens nemzeti bibliográfia reformmunkálatai. A külföldi tapasztalatok és a szakirodalom tanulmányozása, a tervezetek és megbeszélések sokasága jelentékeny mértékben hozzájárult a korszerűsítés elveinek és módszereinek kristályosodásához, az elengedhetetlen szervezeti változtatásokhoz, a könyvtárak igényeihez való közelítéshez. A továbbfejlesztésnek két fő irányát jelölték ki: a dokumentumtermés mind

nagyobb hányadának bibliográfiai számbavétele, szükség szerint párhuzamos sorozatokban és a technikai feltételek javításával a kurrens jegyzékek átfutási idejének csökkentése.¹² A tartalmi újítások először az MNB-ben mutatkoztak: 1959-re pontosan tisztázták a gyűjtőkörét (ekkor maradtak ki a sokszorosított egyetemi és főiskolai jegyzetek, a használati és a kisnyomtatványok, a különnyomatok), megkezdték az ún. tudományos gyűjtőkötetek analitikus leírását, a többkötetes művekről részletező felvételeket közöltek, lényegesen emelték a szakcsoportok számát (kb. 300-ra), a többszöri besorolást szakutalókkal oldották meg.¹³ Ez évben *Durza Sándor* volt az MNB felelős szerkesztője, ám 1960-tól ismét Veredy Gyula – mint főszerkesztő – „jegyezte” a könyvbibliográfiát. Mivel tervezték az éves kumulálást, 1960-ban már nem volt tételszámozás, a bő betűrendes mutató a szakcsoportokra utalt. A felhasználó könyvtárosoknak kívántak segíteni a kereskedelmi forgalomba került könyvek Cutter-jelzetének feltüntetésével. Kísérleteztek a kiadványok előzetes, a műszaki példányokon alapuló bibliografizálásával is, de kevés sikerrel.¹⁴ A technikai fejlesztés nyomán az MNB 1961 áprilisától (a 7. füzetől) kéthetente jelent meg és rövidült a közlési, valamint az átfutási idő is, bár az utóbbi nem az óhajtott mértékben. A fotó-ofszet (vagy xeroxofszet) eljárás alkalmazása és a házi nyomás megteremtette az esélyét a cédulák egyéb irányú felhasználásának is.¹⁵ Még 1960-ban megjelent *A magyar bibliográfiák bibliográfiája* c. kiadvány első kötete az 1956-57-ben regisztrált önálló és rejtett jegyzékekről. A gondosan szerkesztett, igen hasznos összeállítás ezután két-három (egyszer négy) év anyagával mintegy húsz esztendeig (utoljára az 1974-76-os kötet 1979-ben) megjelent. A másodfokú bibliográfiát a közfelfogás a nemzeti bibliográfiai rendszer részének tekintette,¹⁶ az 1980-as évek elejétől azonban munkaerő és anyagi eszközök híján szüneteltették¹⁷, majd teljesen megszüntették és az OSZK ma már nem tartja a rendszer elemének.

Részben összegezte az addigi eredményeket, részben új ajánlásokkal lendítette előre a tartalmi és technikai reformokat az 1961 szeptemberében Gödöllőn rendezett, korszakos jelentőségű, első országos bibliográfiai értekezlet. Szorgalmazta „a nemzeti bibliográfia rendszerének” teljes kiépítését, a dokumentumok minél szélesebb körének – köztük a periodikumok, a hírlapi cikkek, a recenziók, az egyetemi és főiskolai

jegyzetek, a hivatalos kiadványok, a szekunder jellegű nyomtatványok, a filmek stb. – kurrens számbavételét; leszögezte, hogy a rendszer létrehozása és működtetése az OSZK (mint nemzeti könyvtár) feladata, de hangsúlyozta a kooperációs lehetőségeket is; felhívta a figyelmet a külföldi hungarikumok nyilvántartásának szükségességére; javasolta a nemzeti bibliográfiai problémák beható elemzését.¹⁸ A tanácskozás talán legmaradandóbb, máig érezhető hatása annak tudatosítása, hogy a nemzeti bibliográfia rendszer. Közvetlenül utána megtörtént jó néhány részletkérdés elméleti megvitatása (elsősorban az OKDT* nemzeti bibliográfiai munkabizottságának ülésén¹⁹), az OSZK pedig hozzájárult a gyakorlati tenivalók megvalósításához.

Az MNB 1962-től – amikor *Fügedi Péterné* lett a felelős szerkesztő – regisztrálta a zenei és szöveges hanglemezeket, egyúttal módosították a szakcsoportok beosztását. 1963-ban napvilágot látott az első kumuláció, az 1961-62-es anyagot újabb szelekcióval tartalmazó *Magyar könyvészet* c. kötet²⁰, amelyet aztán kisebb finomításokkal, a mutatók gazdagításával minden esztendőről közzétettek – 1991-ig bezárólag. Ígéretes és szakmailag igen sikeres próbálkozás volt a grafikai plakátok és metszetek *Munkácsi Piroska* által összeállított bibliográfiája; ebből az 1961-62. (1965-ben), 1963-64. (1967) és 1965-66. (1969) évi kötet jelent meg az OSZK kisnyomtatványtárába beérkezett köteles példányok teljességre törekvő feldolgozásával, aztán sajnálatos módon abbamaradt.²¹ Hasonló sorsra jutott az MNB-ből kihagyott tankönyvek, egyetemi és főiskolai jegyzetek 1968-ban indult, kétéves periodicitású (1965-66, 1967-68, 1969-70, 1971-72) bibliográfiája, amely *Magyar könyvészet. Tankönyvek* címmel és az alapbibliográfiához igazodó szakrendben sorolta fel a gyűjtőkörébe tartozó kiadványokat. Az MNB életében a hatvanas évek második fele a stabilizálódás, a lassú előrelépés időszak. 1969-től új felelős szerkesztő, *Szűcs Jenőné* irányította a munkát. Ez évben, a 9. füzetől kezdve a könyvbibliográfia formailag megújult, áttekinthetőbb lett. Két évvel később a tudományos-technikai fejlődésre reagálva átdolgozták a szakcsoportokat. Még 1969-ben született az a döntés is, amelynek értelmében 1970-től elkülönült a *Magyar Zeneművek Bibliográfiája*²², *Vavri-*

* OKDT = Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács

necz Veronika szerkesztésében. A negyedévente közzétett jegyzék 1971-től tételszámozott, 1972-től pedig a komolyzenei kiadványok analitikus leírását is hozza; mutatói szintén bővültek az évek során.

Az MFR szerkesztősége azzal válaszolt a gödöllői ajánlásokra, hogy 1962 októberétől a három budapesti, ún. központi napilap cikkeinek egy részét is feltárta.²³ Majd amikor 1964 végén létrejött az egységes bibliográfiai osztály, e kiadvány szorosabb összekötetésbe került az MNB-vel²⁴: 1965-től ezen az osztályon szerkesztették, az új felelős szerkesztő *Takács Menyhért*; ez évtől a cikkbibliográfiát is xerox-ofszet eljárással állították elő és áttértek a kéthetenkénti megjelenésre; ugyancsak az MNB-hez hasonlóan alkalmazni kezdték a szakutalókat. Ezután – 1967-re – rögzült az MFR addig kissé bizonytalan gyűjtőköre: nem figyelik a szórakoztató, üzemi, képes-, élc-, divat- és hivatalos lapokat, a nem nyomdai úton sokszorosított sajtótermékeket; a közlemények közül kihagyják a szépirodalmi szövegeket, a recenziókat, a kiállítási, színházi és zenei bírálatokat, a kisebb jelentőségű hírközlő cikkeket, a riportokat és az interjúkat, a rövidebb nekrológokat, a tanulmányúti beszámolókat, a kazuisztikai anyagot.²⁵ A cikkek válogatási szempontjai a későbbiekben alig módosultak, a feltárandó dokumentumok köre azonban szélesedett. Leginkább 1971-ben, amikor megpróbálkoztak a folyóiratcikkek kooperációs feldolgozásával: a kb. 400 lap felét az OSZK-ban, a többit – megosztva – az együttműködő partnerek (Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ, a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár) figyelték; ezáltal csökkent a leírás addigi féléves lemaradása is.²⁶ 1972-től használták a tágabb értelmű „periodikum” kifejezést. A cikkbibliográfiát 1976-tól *Zöldi Péter* szerkesztette.

Közvetve érintette a magyar nemzeti bibliográfia ügyét, hogy 1964 októberében az OSZK Könyvtár tudományi és Módszertani Központ és az Állami Könyvterjesztő Vállalat megindította a közművelődési könyvtárak kéthetenkénti közzétett állománygyarapítási tanácsadó bibliográfiáját, az *Új Könyveket*. Ezt – és a jóval későbbi társlapjait – a korabeli felfogás a nemzeti bibliográfia „kereskedelmi sorozatának” tartotta és így is tanították.²⁷ Később ez a megközelítés módosult, de

egészen a legutóbbi időkig szoros kapcsolat maradt az MNB és az Új Könyvek között.²⁸

A hatvanas évek végén kezdődött gazdasági reformtól sokat reméltek a magyarországi könyvtárak is. Ez az optimizmus tükröződött az 1970 decemberében lezajlott III. országos könyvtárügyi konferencia dokumentumaiban és felszólalásaiban is. A tanácskozás kiemelt feladatként határozta meg a nemzeti bibliográfiai rendszer tartalmi-metodikai továbbfejlesztését, mindenekelőtt a kurrens jegyzékek hézagainak eltüntetését és a külföldi hungarika-irodalom regisztrálását, továbbá az automatizálás felgyorsítását. A tézisekben e munka „nemzeti jelentőségét” hangsúlyozták, jócskán megemelve annak rangját.²⁹ Noha a gazdasági reform hamarosan megtorpant és az anyagi támogatás is kisebb volt a vártnál, a hetvenes években a kurrens magyar nemzeti bibliográfia dinamikusan fejlődött, fokozatosan kibontakoztak egy differenciált rendszer körvonalai.

Amikor a könyvtárügyi konferencia ajánlásait elfogadták, már csaknem kész tény volt a hungarika bibliográfia megindítása. A korábbi kezdeményezések³⁰ után a negyvenes évek második és az ötvenes évek első felében az akkori nemzetközi feszültség, a dogmatikus politikai légkör és az anyagi szűkösség miatt szóba sem jöhetett a külföldi magyar nyelvű és magyar vonatkozású művek számbavétele.³¹ Először a debreceni *Hankiss János* 1956-ban megjelent tanulmánya, majd az európai szocialista országok 1957-ben tartott varsói bibliográfiai konferenciája irányította rá a figyelmet erre a kérdésre. *Szentmihályi János* 1958-ban egy alaposan végiggondolt, közvetlenül is megvalósítható koncepcióval jelentkezett. Aztán egyre többen és egyre többször – mint láttuk, a gödöllői értekezlet hozzászólói is – emlegették ezt a feladatot s felélénkült a külföldi hungarikumok könyvtári gyűjtése is.³² A hatvanas évek vége felé a nemzeti tudományosság igényei és a külföldön élő magyarság iránti megnövekedett közérdeklődés sürgették az előkészítő munkálatok felgyorsítását, a felvetődő problémák elvi tisztázását.³³ 1970-ben egy próbaszám is elkészült, majd az esztendő legvégén – immár a könyvtárügyi konferencia pozitív állásfoglalását is mérlegelve – az OSZK főigazgatója létrehozta az intézményen belül a *Hungarika Koordinációs Bizottságot* *Haraszthy Gyula* (1910–1990) vezetésével (ez 1974 végéig működött).³⁴ Egyúttal jóváhagyta, hogy 1971-től negyedévente megjelenjen

a *Hungarica. Külföldi Folyóiratszemle*, mint az MFR melléklete. A címe is jelzi, hogy a bibliográfia a külföldön kiadott folyóiratok magyar vonatkozású közleményeiről tájékoztat, válogató jelleggel. Anyaggyűjtése – kb. 400 lapból – könyvtárak és kutatóintézetek, közelebbről könyvtárosok és bibliográfusok összefogásával folyt; szerkesztője – haláláig – az egész ügy talán lelelkesebb mozgatója, *Szentmihályi János* (1908-1981) volt. A sorszámozott tételeket szakcsoportokra tagolva, azokon belül hármass bontásban (magyar vonatkozású cikkek, magyar szerzők külföldi közleményei, magyar szerzők munkáinak ismertetései) közölte, rövidebb-hosszabb annotációkkal.³⁵ A következő évben, 1972-ben megindult e bibliográfia párja, a *Külföldi Magyar Nyelvű Folyóiratok Repertórium*a is, amelynek mindvégig *S. Orvos Mária* volt a felelős szerkesztője. Szintén az MFR negyedéves melléklete; a tanulmányok, cikkek és a magyar művekről írt ismertetések válogatott, szakcsoportokra tagolt, tételszámozott annotált jegyzéke, az OSZK-ba járó lapokból merítve.³⁶ A külföldi hungarikumokat feltáró cikkbibliográfiák fogadtatása hiányai ellenére is igen kedvező volt. Közzeitételük valóban a kurrens magyar nemzeti bibliográfia második világháború utáni történetének egyik legjelentősebb eseménye. Kitérítőként a rendszer földrajzi határait, hozzájárultak az anyaországi, a kisebbségi sorban és a szétszórtan élő magyarság összetartozásának és a nemzeti kultúra egységének tudatosításához, továbbá a magyarországi tudományosság, irodalom, művészet külföldi visszhangjának feltérképezéséhez. Sokan javasolták a könyvanyag regisztrálását is, és miután a nemzeti könyvtárnak ezt a törekvését az 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelet megerősítette³⁷, ez az óhaj is teljesült. 1977-től a szerkezetileg változatlan két bibliográfia gyűjtőköre kiegészült a magyarországi könyvtárak által beszerzett (pontosabban: a Könyvek Központi Katalógusának bejelentett és az OSZK saját feldolgozású) könyvek adataival, beleértve a lelőhelyek jelölését is. Ennek megfelelően módosult a címük: *Hungarika Irodalmi Szemle. Külföldön, idegen nyelven megjelent magyar vonatkozású könyvek és folyóiratcikkek válogatott bibliográfiája*, illetve *Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok. Külföldön magyar nyelven megjelent könyvek és folyóiratcikkek válogatott bibliográfiája*.³⁸

A kurrens magyar nemzeti bibliográfia rendszerének formálódásában fontos állomás 1977.

Látszólag formális lépés volt, hogy ez évtől az addig külön címet viselő sorozatok azonos főcímmel – *Magyar Nemzeti Bibliográfia* – jelentek meg, a feldolgozott dokumentumtípusra pedig az alcím utalt: *MNB. Könyvek bibliográfiája* – az 1977. 16. füzetétől (negyedévenként továbbra is hozta a térképek címét); *MNB. Magyar zene-művek bibliográfiája* – 1977. 3. füzetétől; *MNB. Időszaki kiadványok repertórium*a – 1977. 15. füzetétől (ettől kezdve *Sándor Ernő* a felelős szerkesztő). A címváltozás azonban tartalmi módosulást is takart: egyrészt demonstrálta a rendszer egységét, másrészt az MNB-KB és az MFR, azaz most már MNB-IKR esetében gyűjtőköri átcsoportosítással járt. Ezután ugyanis az IKR tárta fel a tudományos igényű évkönyvek és egyéb időszaki kiadványok tanulmányait. A cikkbibliográfia egyúttal visszatért a havi periodicitásra; megmenték a szakcsoportok számát (kb. 400-ra) és lemondtak a teljes számszámról. Ez évben oldották fel az MFR 1976 végéig érvényben lévő területi korlátozását is; az emiatt összegyűlt leírásokat egy vasok különszámban (Supplementum) adták közre 1978-ban. Az MNB-IKR akkori újdonsága az új indulású és az új címen kiadott periodikumok felvétele.

Súlyos adósságot törlesztett az OSZK, amikor ugyancsak 1977-ben kiadta a *Kurrens időszaki kiadványok 1976 c. bibliográfia* első részét, *Nagy Zsoltné* szerkesztésében (a második rész egy év múlva követte). A múlt századi, Szinyeyi József-féle sikeres kezdeményezések és az éves magyar könyvészetekbe szorult jegyzékek³⁹ után hosszú ideig nem volt kurrens sajtóbibliográfia. Az OSZK 1958-as és 1965-ös jegyzéke⁴⁰ nem pótolhatta ezt az űrt. A kései születés viszont tartalmi-módszertani szempontból előnyösnek bizonyult: már induláskor a korszerű nemzetközi gyakorlatot követve, kifejeződött elvek alapján készüldhetett az összeállítás. Az évente közreadott bibliográfia az időszaki kiadványok ekkortájt elterjedő, az ISSN szabvány szerinti tágabb felfogásában tárja fel a periodikumokat, tehát a korábban könyvként kezelteteket is (kivéve: sorozatok, rendezvény-típusú kiadványok), az ISBD/S első, akkor még nem végleges változatának előírásai szerint, az OSZK-ba érkezett köteles példányok alapján. A tárgyévben, vagyis 1976-ban élő magyarországi periodikumok mindegyikéről tájékoztat: a korábban indultakról monografikus, az akkor indulókról összefoglaló szintű, nyitott leírással.⁴¹

Az 1977-es esztendő még egy vonatkozásban feltétlenül megemlíthető: az ekkor tartott párizsi nemzeti bibliográfiai konferencia nálunk is nagy lendületet adott a fejlődésnek. Az egyetemes bibliográfiai számbavétel programja – amelynek megvalósításáról tanácskoztak – más dimenziókba emelte a magyar nemzeti bibliográfia egész rendszerét. Részvételünk ebben az IFLA-programban megkövetelte, hogy hazánk, közelebbről a nemzeti könyvtár egyrészt felelősséget vállaljon az országban megjelent dokumentumok rendszeres bibliográfiai regisztrálásáért, másrészt átvegye, alkalmazza azokat a nemzetközi szabványokat, módszereket, amelyek lehetővé teszik a nemzetközi együttműködésbe való bekapcsolódást, a nemzeti bibliográfiai adatok (leírások, rekordok) tartalmi és formai kompatibilitását. Vagyis – némileg leegyszerűsítve a dolgot – a nemzeti bibliográfiai rendszer elemeit számítógépes adatbázis formájában célszerű továbbépíteni, ami végső soron elvezethet ezen elemek (ágazatok), adatbázisok hazai integrálásához is. Az adatbázisokból egyéb szolgáltatások is szervezhetők, vagyis a gyakorlatban érvényesíthető az „egyszeri feldolgozás – többszöri felhasználás” sokat hangoztatott elve.⁴² Egyébként az OSZK már korábban is komoly erőfeszítéseket tett arra, hogy igazodjon a nemzetközi trendekhez. Bekapcsolódott a szabványosítási programokba (ISBD, ISO), csatlakozott a nemzetközi azonosító számok (ISBN, ISSN) használatát biztosító egyezményhez, követte az ETO módosításait.⁴³ Az ISBN számokat az 1974. évi 10. füzetből közölték az MNB-ben.

Viszonylag korán, még a hatvanas-hetvenes évtizedek fordulóján elkezdődtek a számítógépesítés előkészületei, kísérletei is – először a kétségtelenül legfontosabb ágazatnál, a könyvek bibliográfiájánál.⁴⁴ 1974-75-ben a Számítástechnikai Koordinációs Intézet (SZKI) kidolgozott egy rendszertervet, az MNB szerkesztőségében pedig létrehozták a gépesített feldolgozás személyi kereteit.⁴⁵ Az első hat próbafüzet és kumulációjuk 1977 júniusában készültek el, majd kísérleti üzemeltetés következett. Végül 1978-ben elérkezett a várva várt nap: a 8. füzetből az MNB-KB számait komputerrel állították elő, a bibliográfiai leírás és besorolás, valamint az átírás nemzetközi szabványainak alkalmazásával. A technikai reform és a nemzetközi elvárások figyelembe vétele tartalmi és metodikai megújulást is hozott: az MNB-KB ettől kezdve tájékoztat az élő sorozatokról és a

szépirodalmi gyűjteményekről is analitikus leírásokat közöl (a szerzői nevek felsorolásával); a tanulmánykötetek cikkei mellett pedig a terjedelmi adatokat is feltünteti. A gépi feldolgozással ismét lehetővé vált a tételek számozása és szótárrendszerré, árnyaltabb keresést biztosító mutatót készíthettek.⁴⁶ Mindezen előnyök ellensúlyozták a külalak erősen kifogásolható voltát, a nehezen olvasható, egyenetlen írásképet. Nem sokkal később, az 1980. évi 18. füzetből ez a probléma is megoldódott: a fényszedéssel világos, jól áttekinthető tipográfia jött létre.⁴⁷ Az 1976-os tárgyév-től az MNB-KB kumulációit, a Magyar könyvészet köteteit is gépi technikával állították elő.⁴⁸

A nyolcvanas évek elejére kialakult a kurrens magyar nemzeti bibliográfia ágazatokra tagolt, bár korántsem teljes és egységes rendszere. Mivel az általános társadalmi-gazdasági stagnálás közepette a szervezeti-szerkezeti keretek további bővítése – vagyis a mennyiségi fejlesztés – csaknem leküzdhetetlen pénzügyi korlátokba ütközött, egyre inkább a minőségi mozzanatok, a tartalmi-módszertani előrelépés, a könyvtárak közötti együttműködés és a számítógépesítés továbbvittele kerültek előtérbe. Ebbe az irányba mutatott az 1981 júniusában rendezett IV. országos könyvtárügyi konferencia megnyilatkozásai is.⁴⁹ Persze az automatizáláshoz is pénz, sok pénz kellett volna és bizony ennek hiánya igencsak lelassította az OSZK gépparkjának a nemzetközi normákat követő kiépítését. Az anyagi megszorítások olykor más területen is megtorpanáshoz vezettek.⁵⁰ Mindazonáltal ha apró lépésekkel is, de a magyar nemzeti bibliográfia ebben az évtizedben is előre haladt.

1981-ben két jelentős változás történt, az egyik a periodikumok, a másik a cikkek regisztrációját érintette. A Kurrens időszaki kiadványok c. összeállítás módosította a címét – *MNB. Időszaki kiadványok bibliográfiája (IKB)* –, ezzel is jelezve betagozódását a rendszerbe.⁵¹ Három évvel később közzétették az 1976-80 közötti anyag kétkötetes indexét; ezt 1988-ban a hasonló méretű 1981-85-ös index követte. Gyökeres fordulat következett be az MNB-IKR összeállításában és kiadásában. A folyóiratok és ezzel együtt a közlemények számának emelkedése fokozatosan, a kritikus határig növelte a feldolgozott cikkek mennyiségét és ennélfogva a bibliográfia terjedelmét. A korábbi kooperációs kísérlet tapasztalatai és a nemzeti szakbibliográfiai lendülettel fejlődése a hetvenes évek végén felvetette a munkameg-

osztás gondolatát a repertorizálásban. Kétéves, széles körű szakmai előkészítés és a feladatot vállaló partnerekkel (OMKDK, MÉM Információs Központ, Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár) folytatott tárgyalássorozat előzte meg az együttműködési megállapodást.⁵² Eszerint 1981-től az MNB-IKR csak a társadalom- és természettudományok körébe tartozó, valamint az ún. általános tartalmú cikkeket regisztrálja – a korábbinál valamivel mélyebbre hatolva és a társadalomtudományi tételeket tárgyszavazva – és ez a tény az alcímében (Társadalomtudományok, Természettudományok) is tükröződik. Az ETO 6-os főosztályába sorolt ún. alkalmazott tudományok címanyagát három szakbibliográfia veszi számba, úgymint a *Magyar mezőgazdasági bibliográfia*, a *Magyar orvosi bibliográfia*, a *Műszaki lapszemle* (1985-től: *Műszaki cikkek a magyar időszaki kiadványokban* és – 1991-ig – *Építésügyi cikkek a magyar időszaki kiadványokban*). E megoldás vitathatatlan előnye, hogy összességében több periodikumot és jóval több cikket tárnak fel, továbbá az információk közelebb jutottak a tényleges felhasználóhoz és elvárásaikhoz. Noha a kooperáció mindmáig működik és magában hordozza a továbblépés, bővítés lehetőségét, a döntés akkor is, azóta is sok ellenérzést váltott ki. A repertórium megosztottsága ugyanis valójában széttagoltság s ez elmond a nemzeti bibliográfia teljes áttekintést nyújtó funkciójának, vagyis az integráció, az egység hiánya éppen a cikkbibliográfia „nemzeti” jellegét kérdőjelezi meg. Nem sikerült kiküszöbölni a párhuzamos figyelést sem és változatlanul vannak hézagok a feltárásban. Másfajta gondot okoznak a metodikai eltérések.⁵³

Közel fél évtizedes szervezeti-tartalmi előkészítés⁵⁴ után 1985-ben mutatkozott be egy új szolgáltatás, a *Hungarika információ* c. index. Elsősorban az OSZK – és kiegészítésként néhány szakkönyvtár – állományában fellelhető külföldi periodikumokból merítve, a magyar vonatkozású cikkek és ismertetések adatait sorszámmal ellátva és annotálva cédulán rögzítik és ezekhez tárgyszavas index készült. Ez utóbbit közzé is tették, először az 1984–1985. I. félév anyagával, Kovács Ilona és Rácz Aranka összeállításában. (Egyébként a cédulák is megrendelhetők.)⁵⁵ Közben tovább élt a két hungarika bibliográfia is; a *Hungarika Irodalmi Szemle* gyűjtőköre 1984-ben némileg változott (az 1982. évi 2. füzettől Szerb Judit a felelős szerkesztője).

Az OSZK 1985 tavaszán költözött be a Budavári Palotába, és ezután újra nagyobb figyelem irányult a számítástechnikai fejlesztésre, az integrált feldolgozásra. Amikor a kormányzati támogatás és a világbanki kölcsön révén elérhető közelségbe került a nemzeti könyvtár saját számítóközpontjának felállítása, jelentékeny erőket mozgósítottak a kisszámítógépre kifejlesztett programokkal (Micro-ISIS alapon) működő adatbázisok létrehozására és ezáltal a nagygépes tevékenységre való felkészülésre.⁵⁶ Az MNB-IKR indextételeinek (név- és tárgymutatójának) és forrásnyilvántartásának adatbázisa 1987-ben lett kész.⁵⁷ Az IKB-Magyar periodika adatbázist 1988–89-ben alakították ki, az 1986-tól feldolgozott tételekből. Ebből állították elő – immár automatikusan – az IKB éves, majd 1987–88-tól kétéves nyomtatott köteteit (meglehetősen késéssel), továbbá 1989. január 1-jétől az *Új periodikumok* c. negyedéves és az MNB-KB függelékeként 1991-től havonta közreadott *MNB. Új periodikumok* c. jegyzéket.⁵⁸ Ugyancsak 1988-ban született meg a *Kiadói adatbázis*.⁵⁹ Az 1988 júliusában megszervezett Hungarika dokumentációs osztály három területen folytat feltáró munkát és ennek megfelelően három adattárat épít: hungarika bibliográfiai adatbázis, hungarika névkataszter, hungarika anyagot őrző külföldi könyvtárak címjegyzéke. Az első, a *Hungarika információs adatbázis (HUN)* programja 1989-en készült el és 1990-ben kezdték el a feltöltést. Ugyanakkor, 1989 végén a *Hungarika Irodalmi Szemle* és a *Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok* c. bibliográfiák kiadása befejeződött. Az elsősorban periodikum-cikkeket és kisebb hányadban önálló kiadványokat leíró, a nyelvi, szerzői/intézményi és tárgyi hungarikumokat egyaránt számbavevő számítógépes adatbázis terméke a negyedéves Hungarika információ (cédulán és indexfüzetben). Kellő fejlesztéssel lehetőség nyílik arra is, hogy újabb bibliográfiák induljanak, a tervek szerint az MNB ágazati felosztásához hasonló tartalommal, éves periodicitással: *MNB. Külföldön megjelenő hungarikumok. Könyvek*, illetve *MNB. Külföldön megjelenő hungarikumok. Cikkek*.⁶⁰

Az MNB. Könyvek bibliográfiája továbbra is külső számítógépen, az SZKI-ben készült; az 1982. évi 8. számtól Sipos Márta, az 1989. évi 15. füzettől Patayné Balogh Éva volt a felelős szerkesztője. Sikerült elérni, hogy az 1987-től megjelent, köteles példányként beérkezett könyvek bibliográfiai és katalógus célú feldolgozását össze-

vonják.⁶¹ 1988-tól a térképek leírásai függelékbe kerültek. Ezen időszak fejleménye az is, hogy az *MNB. Magyar zeneiművek bibliográfiája* 1988-tól közölte a zenei kazetták címadatait is.

Leginkább a könyvek, kisebb részben a periodikumok bibliográfiáját sújtotta az a politikai-ideológiai indíttatású szabályozás, amely megtiltotta bizonyos hazai kiadványok regisztrálását. Nevezetesen az OSZK Zárolt Kiadványok Tárában őrzött, a hetvenes évek végétől megjelent ellenzéki szamizdatokról és – bármennyire furcsa – a Kossuth Kiadó ún. belső, számozott sorozatáról van szó.⁶² Mennyiségileg nem nagy csoport ez, de fontos kortörténeti dokumentumok és az adminisztratív beavatkozás mindenképpen sértette a nemzeti és egyetemes bibliográfiai számbavétel elvét.

Az 1990 nyarán lezajlott második, debreceni országos bibliográfiai értekezlet egyik központi témája a kurrens nemzeti bibliográfia helyzete és jövője volt. A konferencia résztvevői és ajánlásai a továbbfejlesztés érdekében szükségesnek ítélték a kötelespéldány-szolgáltatás újbóli szabályozását, mégpedig oly módon, hogy a bibliográfiai számbavétel alapját képező minden dokumentumtípusra kiterjedjen; megoldandónak tartották az eddigi bibliográfiai nyilvántartásokban nem szereplő, ám a kutatás számára fontos dokumentumfajták – köztük a hírlapcikkek, kutatási jelentések, akadémiai disszertációk – országos regisztrációját; sürgették a másodfokú nemzeti bibliográfia folytatását és korszerűsítését, aztán a szépirodalom kurrens repertorizálását.⁶³

Merő véletlen, hogy a debreceni bibliográfiai értekezlet és az OSZK számítógépesítésének döntő fordulata csaknem egybeesett. A Nemzeti Könyvtári Átfogó Információs Rendszer (NEKTÁR) létrejötté 1990-ben és a DOBIS/LIBIS integrált könyvtári szoftver használata⁶⁴ lényeges változásokat idézett elő a kurrens nemzeti bibliográfia rendszerében is. A legismertebb ezek közül az MNB-KB „hazatelepítése”. Az SZKI számítóközpontjában 1991. november közepén (az 1991. évi 24. füzetel) fejezték be az adatbázis építését. A NEKTÁR adatbázis online feltöltését 1992. április 6-án kezdték el. A DOBIS/LIBIS viszont nem tartalmazott a bibliográfiai kiadvány megjelenítésére alkalmas formátum-programot, ezért a gyarapodásijegyzék-formátumot fejlesztették tovább e célra. Ehhez idő kellett, így az MNB-KB 1992. évi első 16 száma (kettősével összevonva) nem hozott a könyvekről leírásokat,

csak az Új periodikumok c. és negyedévenként a Térképek c. függelékét tartalmazta. A jelzett megoldás a könyvek adatainak közzétételénél súlyos kompromisszumokra kényszerítette a szerkesztőket: szakítaniuk kellett a jól bevált szakrendi csoportosítással és ehelyett betűrendben, egyhasábos (később ismét kéthasábos) szedéssel, sorszámozás nélkül közölték a tételeket, elmaradtak a sorozati tételek, a mutatók és a gyűjteményes kötetek analitikus feltárása is. Akkor azt hitték, a zavar átmeneti; kb. fél évre becsülték az elhárításhoz szükséges időt.⁶⁵ Közben kiderült, hogy a feladat összetettebb, egyelőre csupán a tételszámozást (1994-ben) sikerült helyreállítani. Ugyanakkor a DOBIS/LIBIS-be bekerültek az 1987-től megjelent tankönyvek, jegyzetek és az OSZK gyűjteményében őrzött, de az MNB-KB-be fel nem vett könyvek rekordjai; a rendszer nagy előnyöket kínál az online keresésben; s van remény a Magyar könyvészet megszakadt sorozatának folytatására (nyomtatott, esetleg CD-ROM-formában).⁶⁶ 1996 elejétől az MNB-KB füzetei floppyn is megjelennek – a nyomtatott változattal egy időben –, HUNMARC adatcsere formátumban.⁶⁷ A másik idei változás az, hogy az MNB-KB mellékletként hozza az Új periodikumok c. jegyzéket. A teljesség kedvéért megemlítendő, hogy 1995-től új felelős szerkesztője – *Kelemen Éva* – van az MNB Magyar zeneiművek bibliográfiájának.

Alighogy a NEKTÁR működni kezdett, a nemzeti könyvtárnak egy újabb, váratlan problémával kellett szembenéznie: a kötelespéldány-szolgáltatás lazaságával. Korábban, a centralizált állami könyv- és lapkiadási struktúrában csak elvélve fordult elő, hogy valamelyik dokumentumot nem küldték el az OSZK-ba, azaz a nemzeti bibliográfiai számbavétel bátran támaszkodhatott erre a forrásra. A kilencvenes években viszont a privatizált könyvkiadók és nyomdák jó része nem teljesíti kötelezettségét, egyre több könyv, periodikum, kotta, térkép, aprónyomtatvány, hanglemez, kazetta stb. hiányzik az OSZK gyűjteményéből, ugyanakkor az intézmény gyarapítási kerete fokozatosan csökken, így a pótlás esélyei is csekélyek. A hiány már-már aggasztó méretű, ezért is szükséges a kötelespéldány-szolgáltatás mielőbbi, törvény általi újraszabályozása.⁶⁸ Addig is és talán azután is célszerű lenne – mint ahogy *Poprády Géza*, a mostani főigazgató felvetette – kiterjeszteni a kurrens nemzeti bibliográfia gyűjtőköreit az OSZK állományán kívüli dokumentu-

mokra, mindenekelőtt a máshol fellelhető könyvekre.⁶⁹

Más természetű gond, hogy az időszaki kiadványok közleményeinek munkamegosztáson alapuló feltárása az információs cégek megszűnése, átalakulása, illetve az OMIKK problémái miatt akadozik. Az OSZK továbbra is elvégzi a társadalom- és természettudományi terület feldolgozását, de egyre sürgetőbb egy szélesebb körű, a számítógépes összeköttetésre alapozott kooperáció. Amint az *Vajda Erik* megvalósíthatósági tanulmányában olvasható, egy általános tájékoztatóra alkalmas, az OSZK számítógépes rendszerébe illeszkedő, egységes cikkbibliográfiai online adatbázist kellene létrehozni, mégpedig az érintett és érdekelt szak-, felsőoktatási és megyei könyvtárak együttműködésével. Ebbe az adatbázisba beépíthetők a hírlapok – köztük a helyi újságok – válogatott cikkanyaga, és ezáltal realizálható – ráadásul az egységes cikkbibliográfia, tágabban a nemzeti bibliográfiai rendszer szerves részeként – az évtizedek óta szorgalmazott hírlaprepertórium ötlete is. A kooperáció és a számítógépes feltárás, hálózat megteremtheti a feltételeit a szépirodalmi közlemények kurrens feldolgozásának is. Sőt, még a vitatott recenziók is bekerülhetnek az adatbázisba. A jól átgondolt együttműködéssel kiküszöbölhetők a duplicitások és nagyrészt a hiányok is, továbbá megszüntethető a periodikumok többszöri, pazarló feldolgozása.⁷⁰ Az IKR korszerűsítésére más szempontból is szükség volna. Feltűnően hosszú az átfutási idő; az 1996. márciusi számban például 1993-ban megjelent cikkek is vannak, a folyóiratközlemények többsége pedig 1994-es; csupán a napilapcikkek származnak 1995 végéről, ami már-már elfogadható lenne. (A bibliográfia felelős szerkesztője 1993 elejétől *Dömötör Lajosné*.) Biztató jel, hogy az IKR adatbázis az utóbbi években bővült: 1993 óta rögzítik a füzetek címanyagát is, nemrég pedig ezt, valamint a régebben meglévő indexfájlt egyesítették, s 1996 márciusától ezen keresztül – igaz, csak az OSZK-n belül – most már hozzáférhetőek a cikkek bibliográfiai hivatkozásai is, nem csak a tételszámaik.⁷¹

A nemzeti könyvtár foglalkozik a nem hagyományos hordozón megjelenő dokumentumok – mágnés- és kompakt lemezek, elektronikus újságok, multimédiák stb. – bibliográfiai leírásának kérdéseivel is, és erőfeszítéseket tesz ezen dokumentumok beszerzésére. A nemzeti bibliográfiai számbavétel ezek esetében is a kötelespél-

dány-szolgáltatás biztosítaná, tehát indokolt a készülő törvényben a nem hagyományos információhordozókat is felsorolni.⁷²

A kurrens magyar nemzeti bibliográfiai rendszer fejlődését szinte állandóan beárnyékolják az anyagi gondok felhői. A politikai-gazdasági fordulat után sem bővültek a pénzügyi források, sőt az utóbbi időben az OSZK vezetősége mind gyakrabban kényszerül a nehezedő pénzügyi helyzetre hivatkozva, nemleges vagy halogató döntést hozni. A nyomtatási költségek nagyarányú emelkedése miatt le kellett mondani a számítógépes adatbázisokban tárolt információk egy részének publikálásáról: a tankönyvek és jegyzetek bibliográfiájáról, az IKB kétéves köteteinek közreadásáról, az IKR indexeinek megjelentetéséről. Lelassult a hungarika adatbázisok fejlesztése is.⁷³ Természetesen felvethető a kérdés: vajon nem szervezhető-e ez a munka üzleti alapon? Meg lehet próbálni, de az eddigi tapasztalatok óvatosságra intenek. Alighanem igaza van *Lisztes Lászlónak*, aki úgy vélte, hogy a nemzeti bibliográfia – mint szellemi termék – előállításához nem fűződik anyagi érdek. *Berke Barnabásné* még határozottabban állítja – valószínűleg jogosan –, hogy a nemzeti bibliográfia közreadása nem kifizetődő vállalkozás. Márpedig ha így van, akkor a nemzeti impresszum bibliográfiai számbavételét – amely minden ország számára művelődéspolitikai kötelezettség, az emberiség egészével szembeni etikai felelősség – elsődlegesen az állami költségvetésnek kell finanszíroznia.⁷⁴

Bár a kurrens magyar nemzeti bibliográfia ötvenéves története elválaszthatatlan része a magyarországi könyvtárügy második világháború utáni fejlődésének, meglepő, hogy a kritikai visszhang – néhány kumulatív kötet és a hungarika első évfolyamának kivételével – feltűnően csekély és a tudományos igényű történeti vizsgálatok is hiányoznak. Mostani, igen-igen vázlatos áttekintésünkéből is kiolvasható azonban néhány tendencia.

- ♦ A magyar nemzeti bibliográfia fejlődését kisebb vagy nagyobb mértékben, de mindig meghatározták, befolyásolták a mindenkori történelmi körülmények.
- ♦ A kurrens magyar nemzeti bibliográfia folytonosan bővült és a mostani anyagi szorítások ellenére is megvan rá az esély, hogy ez a folyamat ne szakadjon meg, vagyis a számbavétel teljes, hézagmentes, valamennyi hazai dokumentumtípus-

ra kiterjedő legyen. Ennek alapvető feltétele a köteleispéldány-szolgáltatás megfelelő, törvényes rendezése, valamint az OSZK és a különféle, speciális dokumentumok őrzésére hivatott intézmények szoros együttműködése.

- A kiadót és a szerkesztőket általában jellemezte a nyitottság, nyitottság az új módszerek, technikák irányában; jól példázza ezt a számítógép egyre intenzívebb alkalmazása. Amikor lehetett, igyekeztek lépést tartani a nemzetközi fejlődéssel is.
- Ez az ötven esztendő is felmutat kiemelkedő bibliográfusi, szervezői teljesítményeket, de időben előrehaladva egyre inkább a műhely-jelleg vált meghatározóvá.
- A kurrens magyar nemzeti bibliográfia történetében megfigyelhető az időnkénti fogékonyság a könyvtárak közötti együttműködésre (hungarika bibliográfia, IKR). Ez ad reményt arra, hogy a rendszer teljessé és az egyes ágazatok hézagtalanra tétele érdekében hamarosan létrejöhet a kooperáció, az összefogás mindazokkal a tudományos és szakkönyvtárakkal, megyei könyvtárakkal, amelyekben megvannak a személyi és technikai feltételek, valamint vállalják is ezt a feladatot.

Mert talán ma is helytálló – talán még inkább, mint az idézett sorok születésének idején – *Bóday Pál* 1978-ban írt gondolata: *„Mert a nemzeti bibliográfia igaz, hogy első megközelítésben tájékoztató, kutatási, gyarapítási vagy egyéb praktikus eszköz. A magyar nemzeti bibliográfia ügye azonban elsősorban a magyar könyvtárosok ügye. Legtöbbünknek szívügye. Vagy legalábbis azzá kell lennie.”*⁷⁵

Jegyzetek

1. GYÖRKE József: Előszó. In: Magyar Nemzeti Bibliográfia, 1946. 1. sz. 1. p.
2. Az előzményekről: SZABÓ Sándor: Általános tájékoztatás. II. A nemzeti bibliográfia. (Egységes jegyzet.) Bp. 1989. 52-58. p. (a továbbiakban: Szabó S., 1989); BÓDAY Pál: A magyar nemzeti bibliográfia. Bp. 1963. 66-77., 87-95. p. (a továbbiakban: Bóday, 1963).
3. TOLNAI Gábor: Györke József (1906-1946). In: Magyar Könyvszemle, 1946. 1-4. p.; FÜGEDI Péterné: Goriupp Alisz (1894-1979). In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1978. Bp. 1980. 11. p.

4. Nemzeti Múzeumi terveink. In: Magyar Könyvszemle, 1945. 145. p.; BISZTRAY Gyula: Az 1941. évi magyar könyvszemle. In: Magyar Könyvszemle, 1946. 128. p.
5. MEZEY László: Dezsényi Béla emlékezete. In: Magyar Könyvszemle, 1973. 1. sz. 1-3. p.; KOZOCSA Sándor: Dr. Szekeres Margit (1911-1961). In: Magyar Könyvszemle, 1962. 1. sz. 98. p.
6. DEZSÉNYI Béla: Bevezető. In: Magyar Folyóiratok Repertórium, 1946. 1. sz. I. p.
7. Vö. FÜGEDI Péterné: A Magyar Nemzeti Bibliográfia rendszere és az egyetemes bibliográfiai számbavétel programja. In: A Magyar Könyvtárosok Egyesülete évkönyve 1978. Bp. 1979. 20. p. (a továbbiakban: Fügedi, 1978).
8. Szabó S., 1989. 59. p.; BÓDAY Pál: A magyar nemzeti bibliográfiai rendszer problémái, fejlődési irányai és lehetőségei. In: Bibliográfiai tanulmányok. Bp. 1978. 96-97. p. (a továbbiakban: Bóday, 1978).
9. Az utóbbiról: V. WALDAPFEL Eszter: Az Országos Széchényi Könyvtár a felszabadulás óta. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1957. Bp. 1958. 10-45. p.; NÉMETH Mária: Az Országos Széchényi Könyvtár tudományos tevékenysége 1945-1974. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1979. Bp. 1981. 146-173. p. (a továbbiakban: Németh M., 1981).
10. Könyvbarát, 1952. 12. sz. 24. p. és 6. sz. 21-22. p.
11. KOVÁCS Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége. In: Magyar Könyvszemle, 1956. 3. sz. 193. p.
12. A reformokról átfogóan, elvi megközelítéssel ír FÜGEDI Péterné: A kurrens magyar nemzeti bibliográfia időszerű kérdései. In: Magyar Könyvszemle, 1962. 2-3. sz. 282-289. p.; ld. még: Bóday, 1978. 96-98. p., Németh M., 1981. 181., 185. p. Az Országos Széchényi Könyvtár 1958., 1959. és 1960. évi beszámolója. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1958. Bp. 1959. 20., 26. p., 1959. Bp. 1961. 21-22. p., 1960. Bp. 1962. 19. p., FÜGEDI Péterné: Sebestyén Géza és a nemzeti könyvtári szolgáltatások. In: Könyvtáros, 1986. 9. sz. 520-521. p.
13. Útmutató a MNB és a MFR használatához. Bp. 1959. II. p.; Az Országos Széchényi Könyvtár 1959. évi beszámolója. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1959. Bp. 1961. 22. p.
14. Bóday, 1963. 10-13. p.; Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1960-ban. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1960. Bp. 1962. 18. p.
15. ISZLAI Zoltán: A Magyar Nemzeti Bibliográfia új előállítási módjáról. In: A Könyvtáros, 1961. 6. sz. 334-335. p.; BARABÁSI Rezső: Törekvések a könyvtári és dokumentációs munka technikájának továbbfejlesztésére. In: Könyvtári Figyelő, 1964. 3-4. sz. 127-128. p.; Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1961-1962-ben. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1961-1962. Bp. 1963. 13. p.; Bóday, 1963. 13., 20. p.
16. KÖHALMI Béla: A tudományos tájékoztatás fejlődése hazánkban 1945-1965. Bp. 1967. 47-49. p. (a továbbiakban: Köhalmi, 1967); SZENTMIHÁLYI János: A magyar bibliográfiák bibliográfiája. In: Könyvtári Figyelő, 1980. 6. sz. 637. p.; SZABÓ Sándor: A magyar bibliográfiák bibliográfiája 1974-1976. In: Magyar Könyvszemle, 1981. 4. sz. 365. p.; Szabó S., 1989. 66. p.
17. SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1981-ben. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1981. Bp. 1983. 69. p.

A kurrens magyar nemzeti bibliográfia ötven éve

18. Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet. Gödöllő, 1961. szeptember 18-20. Bp. 1962. 270-271. p., 33-34., 54., 66-67., 74. p.; HARASZTHY Gyula: A magyar nemzeti bibliográfia fejlődése a gödöllői bibliográfia konferencia után. In: Magyar Könyvszemle, 1966. 1. sz. 83-84. p. (a továbbiakban: Haraszthy, 1966); Kóhalmi, 1967. 90-92. p.
19. Haraszthy, 1966. 87-88. p.; HARASZTHY Gyula: Bibliográfiai problémák a gödöllői értekezlet után. In: Könyvtári Figyelő, 1963. 1. sz. 3-6. p.; HARASZTHY Gyula: A magyar nemzeti bibliográfia néhány problémája... In: Magyar Könyvszemle, 1963. 269-271. p.; FÜGEDI Péterné: A kurrens magyar nemzeti bibliográfia időszerű kérdései. In: Magyar Könyvszemle, 1962. 2-3. sz. 282-284. p.
20. Erényeiről, problémáiról: Kóhalmi, 1967. 93-96. p.
21. Kóhalmi, 1967. 105. p.; SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár 1972. évi működése. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1972. Bp. 1975. 14. p.
22. Az Országos Széchényi Könyvtár 1968-1969. évi működése. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1968-1969. Bp. 1971. 17-18. p.
23. Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1961-1962-ben. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1961-1962. Bp. 1963. 13. p.
24. HARASZTHY Gyula: A magyar nemzeti bibliográfiai rendszer. In: Könyvtáros, 1966. 5. sz. 287. p.; Az Országos Széchényi Könyvtár működése az 1965-1966. években. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1965-1966. Bp. 1967. 26. p.
25. Útmutató a MNB és a MFR használatához 1967. III-IV. p.
26. SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár 1970-1971. évi működése. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1970-1970. Bp. 1973. 42-43. p.
27. SZILÁGYI Tibor: Új Könyvek. In: Magyar Könyvszemle, 1965. 4. sz. 370 p.; Szabó S., 1989. 68-70. p.; Kóhalmi, 1967. 134. p.; BEREZCKY László: Az Új Könyvek a magyar nemzeti bibliográfia rendszerében. In: Bibliográfiai tanulmányok. Bp. 1978. 124. p.; Bóday, 1978. 89. p.
28. BEREZCKY László: Az Új Könyvek – jelen és jövő. In: Könyvtári Figyelő, 1981. 6. sz. 414-419. p.; SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1981-ben. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1981. Bp. 1983. 53-54., 68. p.
29. III. Országos Könyvtárügyi Konferencia. Szekcióülések referátumai. Tömörített kiadás. Bp. 1970. 154-155., 163. p.; Tézisek. Bp. 1970. 23. p.
30. Bóday, 1963. 92. p.
31. Vö. HARASZTHY Gyula: „Hajszálgyökök” és a hungarika bibliográfia. Bp. 1974. 4. sz. (a továbbiakban: Haraszthy, 1974); Németh M., 1981. 185. p.; MOHOR Jenő: Kérdőjelek a külföldi hungarika-irodalom kurrens bibliográfiai feltárása körül. In: Könyvtári Figyelő, 1981. 2. sz. 101. p. (a továbbiakban: Mohor, 1981).
32. Minderről: SZENTMIHÁLYI János: A hungarica-bibliográfia néhány problémája. In: Magyar Könyvszemle, 1958. 2. sz. 109-117. p.; SZERB Judit: A külföldi megjelenésű hungaricumok feltárásának jelene és perspektívái. In: Magyarság és Európa az Apponyi-gyűjtemény tükrében. Bp. 1995. 93. p. (a továbbiakban: Szerb, 1995); FERENCZY Endréné: A hungarikakutatás alakulása a nemzeti könyvtár tevékenységében. In: Könyvtáros, 1991. 2. sz. 73-74. p.; Mohor, 1981. 101-102. p.
33. Németh M., 1981. 186-188. p.; Haraszthy, 1974. 6-7., 14. p.
34. Németh M., 1981. 188., 191. p.; Haraszthy, 1974. 5., 12., 16-19. p.
35. SZENTMIHÁLYI János: Előszó. In: Hungarica. Külföldi Folyóiratszemle, 1971. 1. sz. III-IV. p.; BÓDAY Pál: Szentmihályi János 1908-1981. In: Könyvtári Figyelő, 1982. 1. sz. 7. p.; SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár 1970-1971. évi működése. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1970-1970. Bp. 1973. 44. p.
36. Előszó. In: Külföldi Magyar Nyelvű Folyóiratok repertórium, 1972. 1-2. füz. 3-4. p.; Szerb, 1995. 94 p.
37. Könyvtáros, 1976. 7. sz. 405. p.
38. Vö. Szerb, 1995. 95. p.
39. Bóday, 1963. 58., 78-79., 93. p.; Szabó S., 1989. 76., 57. p.
40. Bóday, 1978. 121. p.; Kóhalmi, 1967. 119. p.
41. Minderről: NAGY Zsoltné: Az automatizált kurrens sajtó-bibliográfia szolgáltatása. In: Könyvtári Figyelő, 1994. 3. sz. 361-362. p. (a továbbiakban: Nagyné, 1994); Bóday, 1978. 122. p.
42. FÜGEDI Péterné – SIPOS Márta: A Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógépes előállítása. In: Könyvtáros, 1979. 3. sz. 128-132. p.
43. SZILVÁSSY Zoltánné: A könyvtári dokumentumtípusok bibliográfiai leírására szolgáló egységes keretszerkezet: az ISBD/G. In: Könyvtári Figyelő, 1976. 3. sz. 240-245. p.; FÜGEDI Péterné: A bibliográfiai leírás nemzetközi szabványosítása és az új magyar szabvány. In: Könyvtári Figyelő, 1978. 2. sz. 117-125. p.; FÜGEDI Péterné: A címléírás új szabályozása. In: Könyvtáros, 1978. 4. sz. 190-195. p.; SZILVÁSSY Zoltánné: Részvételünk a nemzetközi regisztrációs rendszerekben. In: A Magyar Könyvtárosok Egyesülete évkönyve 1978. Bp. 1979. 27-30. p.; NAGY Zsoltné: Az időszaki kiadványok bibliográfiai leírásának szabványosítása. In: Könyvtári Figyelő, 1983. 1. sz. 25-29. p.; FÜGEDI Péterné: A nemzetközi azonosító számok alkalmazása Magyarországon. In: Könyvtári Figyelő, 1983. 3. sz. 229-237. p.; BERKE Barnabásné: A kurrens magyar nemzeti bibliográfia rendszere. Helyzetkép, célkitűzések. In: Könyvtári Figyelő, 1990. 5-6. sz. 422., 427-428., 444-445. p. (a továbbiakban: Berkéné, 1990).
44. Az Országos Széchényi Könyvtár 1968-1969. és 1970-1971. évi működése. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1968-1969. Bp. 1971. 18. p., 1970-1971. Bp. 1973. 42-43. p.
45. SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár 1974-1975. évi működése. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1974-1975. Bp. 1978. 34-35. p.
46. FÜGEDI Péterné – SIPOS Márta: A Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógépes előállítása. In: Könyvtáros, 1979. 3. sz. 128-130. p.; Berkéné, 1990. 423, 425. p.; FÜGEDI Péterné: A Magyar Nemzeti Bibliográfia rendszere és az egytetemes bibliográfiai számbavétel programja. In: A Magyar Könyvtárosok Egyesülete évkönyve 1978. Bp. 1979. 23. p.
47. SZÜCS Jenőné: A nemzeti bibliográfia számítógépes előállítása és az erre építhető új szolgáltatások. In: A Magyar Könyvtárosok Egyesülete évkönyve 1978. Bp. 1979. 25. p.; SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1980-ban. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1980. Bp. 1982. 30-31. p.
48. SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1981-ben. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1981. Bp. 1983. 69. p.

49. LISZTES László: Áttekintés a hazai bibliográfiai tevékenység harminc esztendejéről. In: Könyvtári Figyelő, 1990. 5-6. sz. 413. p. (a továbbiakban: Lisztes, 1990); Berkéné, 1990. 421., 427. p.; A IV. Országos Könyvtárügyi Konferencia. Dokumentumgyűjtemény. Bp. 1982. 32., 36., 229. p.; ZIRCZ Péter: Az Országos Széchényi Könyvtár központi szolgáltatásai. Helyzetkép és teendők a kilencvenes évekig. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1981. Bp. 1982. 189-191. p. (a továbbiakban: Zircz, 1982).
50. Berkéné, 1990. 425-427. p.; Zircz, 1982. 205-206. p.
51. Nagyné, 1994. 362. p.
52. SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1979-ben és 1980-ban. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1979. Bp. 1981. 9., 25. p., 1980. Bp. 1982. 31. p.; SONNEVEND Péter: Válaszúton a kurrens magyar cikkbibliográfia. In: Könyvtári Figyelő, 1980. 6. sz. 601-603. p. (a továbbiakban: Sonnevend, 1980).
53. Sonnevend, 1980. 607. p.; VAJDA Erik: Gondolatok az országos központi szolgáltatások távlati fejlesztési tervéhez (kb. 1990-ig). In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1981. Bp. 1982. 245-246. p.; FUTALA Tibor: Néhány javaslat a magyar nemzeti bibliográfia és a központi katalógusok rendszerének 1990-ig szóló továbbfejlesztésére. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1981. Bp. 1982. 217. p.; MEZEY László Miklós: Megújulás? A régi és az új MNB IKR. In: Könyvtári Figyelő, 1982. 2. sz. 133-142. p.
54. SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1980-ban és 1980-ben. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1980. Bp. 1982. 32. p., 1981. Bp. 1983. 69. p.; Mohor, 1981. 103-108. p.; SZENTMIHÁLYI János: Felkiáltójelek a külföldi hungarika irodalom kurrens bibliográfiai feltárása kapcsán. In: Könyvtári Figyelő, 1981. 5. sz. 356-365. p.; Berkéné, 1990. 429. p.
55. KOVÁCS Ilona: Új hungarika szolgáltatások. Folyamatban lévő munkák és tervek. In: Könyvtáros, 1989. 1. sz. 48. p.
56. Berkéné, 1990. 429-434. p.
57. Berkéné, 1990. 434. p.; BERKE Barnabásné: Az Országos Széchényi Könyvtár adatbázisai. In: Könyvtári Figyelő, 1994. 4. sz. 520. p. (a továbbiakban: Berkéné, 1994).
58. NAGY Zsoltné: A kurrens nemzeti sajtóbibliográfia és az IKB adatbázis. In: Könyvtári Figyelő, 1990. 5-6. sz. 446-448. p.; Berkéné, 1990. 433-434. p.; Nagyné, 1994. 362-365. p.
59. Berkéné, 1990. 434. p.
60. KOVÁCS Ilona: A hungarika bibliográfiák jövője. In: Könyvtáros, 1991. 2. sz. 80-82. p.; Berkéné, 1994. 519 p.; Szerb, 1995. 96-97. p.
61. Berkéné, 1990. 428. p.
62. LŐRINCZ Judit: A cenzúra és a titkos kiadványok a nyolcvanas évek Magyarországn. In: Könyvtári Figyelő, 1993. 4. sz. 582-583. p.
63. A II. Országos Bibliográfiai Értekezlet ajánlásai. Debrecen - 1990. augusztus 21-23. In: Könyvtári Figyelő, 1990. 5-6. sz. 407. p.
64. BERKE Barnabásné: NEKTÁR. In: Könyvtáros, 1990. 9. sz. 527-535. p.; HEGEDŰS Péter - JESZENSZKY Edit - SZŰCS Erzsébet: Az Országos Széchényi Könyvtár számítógépesítése. In: Könyvtári Figyelő, 1990. 3-4. sz. 185-193. p.
65. Minderről: BERKE Barnabásné: A Magyar nemzeti bibliográfia. Könyvek bibliográfiája a NEKTÁR-ban. In: Könyvtári Levelező/lap, 1991. 10. sz. 2. p.; Berkéné, 1994. 513., 517. p.
66. Berkéné, 1994. 513-518. p.
67. BERKE Barnabásné: A kurrens Magyar Nemzeti Bibliográfiai rendszer problémái. In: Könyvtári Figyelő, 1995. 4. sz. 589. p. (a továbbiakban: Berkéné, 1995).
68. POPRÁDY Géza: Az Országos Széchényi Könyvtár és a kötelespéldány kérdése. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 1994. május. 8-11. p.; RÁDY Ferenc: A bomlás kezdete? In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 1995. június. 55-56. p.; Berkéné, 1995. 586-587. p.; KERESZTES Ágnes: Nincs pénze könyvre a könyvtárnak. In: Népszabadság, 1966. jún. 18. 15. p.
69. POPRÁDY Géza: Az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatói állásának elnyerése esetén megvalósítható szakmai koncepció. In: Könyvtári Figyelő, 1994. 3. sz. 354. p.
70. VAJDA Erik: Időszakkiadványok válogatott cikkeinek online adatbázisa kooperációs partnerek együttműködésével. Bp. 1994. 7-40. p.; Ld. még: KÉGLI Ferenc: A kurrens, országos hírlaprepertórium esélyei. In: Könyvtári Figyelő, 1992. 3. sz. 421-427. p.; LISZTES László: A szépirodalom bibliográfiai számbavétele. In: Könyvtári Figyelő, 1993. 3. sz. 418-424. p.
71. WOLF Magda személyes közlése; segítségét ezúton is köszönöm.
72. Berkéné, 1995. 587-588. p.
73. Berkéné, 1995. 589-590. p.
74. Lisztes, 1990. 418-419. p.; Berkéné, 1995. 590. p.
75. Bóday, 1978. 104. p.